

ПЕРСОНІФІКОВАНИЙ ПІДХІД ДО ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

В. Банах

Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія імені Тараса Шевченка, Україна

кореспондент-автор – Банах В.: volodyabanakh@gmail.com

doi: 10.32626/2309-8082.2019-15.11-15

Вивчено стан розв'язання проблеми реалізації персоналізованого підходу до студентської молоді під час фізичного виховання у закладі вищої освіти гуманітарного профілю. *Мета дослідження* полягала у визначенні за даними літературних джерел стану розробленості проблеми, що пов'язана з використанням персоналізованого підходу у фізичному вихованні студентів. *Матеріал і методи.* Для проведення дослідження було використано комплекс загальнонаукових методів, а саме аналіз, систематизацію та узагальнення інформації літературних джерел. *Результати.* На сучасному етапі недостатньо узгодженими змістовно залишаються: термінопоняття «персоналізація» та «персоніфікація» при їх використанні стосовно організації освітнього процесу у закладі вищої освіти; зміст цих понять та понять «диференціація й індивідуалізація» стосовно їх сутнісної подібності або відмінності. Водночас встановлено, що дотепер відсутні дослідження з обґрунтування персоналізованого підходу до організації, формування і реалізації змісту фізичного виховання студентської молоді для підвищення його дієвості у вирішенні завдань, визначених суспільством та кожним студентом персонально для себе. *Висновки.* Персоніфікацію в освітньому процесі студентської молоді з фізичного виховання потрібно розглядати як сформовані образи щодо себе, які стереотипно визначають ставлення до себе, підкреслюючи, що значущим є відповідність реаліям соціуму і сприйняття іншими людьми, які її оточують. Необхідно визначити ознаки, що можуть використовуватись як основа для реалізації персоналізованого підходу при формуванні змісту фізичної активності студентів.

Ключові слова: фізичне виховання, персоніфікація, студенти.

Banakh V. Personalized approach to physical education of student youth

Abstract. The article reveals the problem of realization of the personalized approach to student youth in the process of physical education in the higher education institution of humanities. *The purpose of the study* was to identify, according to the scientific literature, the state of the problem development associated with the use of a personalized approach in the physical education of students. *Material and methods.* A complex of scientific methods was used for the research, namely the analysis, systematization and generalization of information from literary sources. *Results.* At the present stage, the following are not sufficiently harmonized: the terms «personalization» and «personification» when used in relation to the organization of the educational process in a higher education institution; the content of these concepts and the concepts of «differentiation and individualization» in relation to their inherent similarity or difference. At the same time, it was found that there is still no research to substantiate a personalized approach to the organization, formation and implementation of the content of physical education of student youth in order to increase its effectiveness in solving the problems defined by society and each student personally for himself. *Conclusions.* Personification in the educational process of student youth in physical education should be considered as formed images of themselves that stereotypically define their attitude to themselves, emphasizing that it is important to be consistent with the realities of society and the perception of others who surround it. It is necessary to identify the features that can be used as a basis for the implementation of a personalized approach in shaping the content of physical activity of students.

Keywords: physical education, personification, students.

Вступ

Одна з важливих умов ефективності фізичного виховання студентів закладів вищої освіти (ЗВО) на сучасному етапі полягає в реалізації індивідуального підходу. Необхідність реального застосування такого підходу актуалізується ще більшою мірою, якщо враховувати стан здоров'я дівчат і юнаків, які належать до студентської молоді.

Наявна у літературних джерелах інформація теоретико-методичного та емпіричного змісту конкретизує зазначене, а саме свідчить про необхідність реалізовувати у фізичному вихованні студентської молоді диференційований підхід та індивідуалізацію [6; 13; 15; 30].

З іншого боку, у деяких галузях науки, зокрема антропології, превентивній педагогіці, теорії і методиці фізичного виховання, біології розглядається доцільність та можливість використання інтегративного підходу до формування змісту заходів визначеної спрямованості [11; 15; 23; 24].

Водночас, відсутні дослідження, спрямовані на реалізацію персоналізованого підходу при організації, формування та реалізації змісту фізичного виховання дівчат та юнаків 17–25 років під час їхнього навчання у ЗВО.

Зазначене свідчить про відсутність єдиної позиції у питанні забезпечення кожному студенту оптимальних саме для нього параметрів фізичних навантажень, а також певною мірою – реалізації змісту та організації освітнього педагогічного процесу, що передбачає використання таких навантажень у межах ЗВО.

Матеріал і методи дослідження

Мета дослідження полягала у вивченні за даними літературних джерел стану розробленості наукової проблеми, пов'язаної з використанням персоналізованого підходу у фізичному вихованні студентів закладу вищої освіти гуманітарного профілю.

Досягнення поставленої мети забезпечило використання комплексу загальнонаукових методів, зокрема аналізу, систематизації й узагальнення інформації літературних джерел [8; 31].

Результати дослідження

Як зазначається у документальному джерелі, що безпосередньо стосується забезпечення фізичного виховання у ЗВО [21], цей освітній процес, а також масовий спорт, ґрунтуються на таких принципах: пріоритетності освітньої спрямованості процесу фізичного виховання та функціонального фактору в оцінюванні фізичного розвитку студентів; багатуокладності, що передбачає створення у ЗВО умов для широкого вибору студентами засобів фізичного виховання для навчання та участі в спортивних заходах, які відповідали б їх запитам, інтересам, стану здоров'я, фізичній і технічній підготовленості, спортивній кваліфікації; диференціації та індивідуалізації навчального процесу з фізичного виховання; поєднанні державного управління і студентського самоврядування.

Ураховуючи досліджувану проблему, детальніше розглянемо тільки окремі положення. Відзначаємо, що на сучасному етапі принцип індивідуалізації та диференціації освітнього процесу у фізичному вихованні розглядають з декількох позицій. Одна з них полягає в тому, що реалізація цього педагогічного процесу повинна відбуватись у відносно однорідних вибірках, тобто сформованих при об'єднанні осіб з однаковою базовою ознакою [5; 6]. Такі автори зазначають, що це перший крок у реалізації зазначеного принципу, а охарактеризувати його можна як здійснення диференціації у групі студентів певної статі.

Наступний крок у реалізації принципу, що розглядається, пов'язаний з використанням в усіх вибірках студентів певної статі оптимальних засобів і методів педагогічного впливу. У зв'язку з цим відзначаємо, що навіть у відносно однорідній вибірці значення більшості показників будуть відрізнятися. Така особливість добре відома та позначається як індивідуальна варіабельність значення певного показника [12; 15; 31]. Саме у зв'язку з такою варіабельністю розглядається інша частина принципу, а саме здійснення процесу індивідуалізації. Саме означені два кроки дозволяють реально запропонувати кожному студенту певної статі оптимальні параметри фізичних навантажень визначеної спрямованості.

Водночас, при виконанні вимог принципу диференціації й індивідуалізації надзвичайно важливим є наявність базової ознаки, що використовується як критерій для формування однорідних вибірок студентів певної статі. Без цього неможливо забезпечити дієвість і ефективність виконання вимог принципу «диференціації й індивідуалізації» у практичній діяльності [3; 10; 23].

Не зупиняючись на детальному розгляді означеного питання відзначимо лише, що значна кількість дослідників [5; 6; 11; 15; 23; 30; 33; 35] відзначає високу ефективність урахування ознак, що мають біологічну основу, тобто тривалий час практично не змінюються і, водночас, відображають різні сторони життєдіяльності організму. Така позиція підтримується також психологами [1; 28], фізіологами і біологами [23; 32; 34; 36].

Аналізуючи літературні джерела з'ясували, що відповідають таким характеристикам генетичні маркери, оскільки кожний з таких маркерів відображає комплекс особливостей різного порядку, притаманних певній вибірці людей, зокрема морфофізіологічних, психодинамічних, процесуально-психологічних, особистісних особливостей [23, с. 106–108]. Узагальненням інформації встановили, що у зв'язку з багатьма причинами сьогодні при організації фізичного виховання реально використовуються лише деякі маркери. Одним із таких маркерів є соматичний тип конституції або соматотип, – один із комплексних показників, що розглядається як частина інтегральної індивідуальності людини, відзначається стійкістю, асоційованістю з певним станом реактивності організму, темпами онтогенезу та зв'язком із процесами життєдіяльності [11; 23].

Дієвість використання соматотипу, як ефективного критерію для реалізації диференційованого підходу у процесі фізичного виховання студентської молоді, доведена результатами досліджень незначної кількості авторів [7; 18–20; 30].

У аспекті проблематики нашого дослідження відзначаємо, що диференціація й індивідуалізація не ототожнюються з персоналізацією (персоніфікацією) навчання. Як зазначають деякі дослідники [2; 4], ці поняття не є тотожними: індивідуалізоване навчання базується переважно на індивідних особливостях, особистісно-зорієнтоване – на особистісних, а персоналізоване – на індивідних + особистісних + емоційно-почуттєвій сфері особистості.

Водночас зазначаємо, що з позиції практичної медицини її найближча стратегічна перспектива медицини – це, крім іншого, також персоніфікованість; отже, персоніфікованість, або індивідуалізація підходу до хворої людини – це одна з основних засад сучасної медицини [25].

Дискусія

У педагогіці й психології було порушено, а потім предметно досліджено, проблему персоналізації лише декількома українськими психологами і педагогами. Так, А. В. Петровський, В. А. Петровський [26]

розробили психологічну концепцію персоналізації особистості. А. Солоніна та В. Солонін обґрунтували поняття «персоналізація навчання» (цит. за [4]). Дослідниками близького зарубіжжя було запропоновано теорію і методологію персоналізованої освіти [2], а також обґрунтовано теоретичні засади персоналізації освітнього процесу у вищій школі [9].

Вивчення проблеми персоналізації освітнього процесу зазначеними дослідниками відбувались у межах загальної педагогіки, історії педагогіки й освіти. Але вивчення теоретичних, а тим більше дидактичних, методичних і технологічних засад ще не отримало належної оцінки [10]. При цьому, персоналізацію навчання розглядають як організацію навчального процесу, під час якого вибір способів, прийомів, темпу навчання залежать від індивідуальних особливостей студента, а забезпечують реалізацію відповідного підходу різні заходи керівництва та організаційно-методичного змісту.

На думку професора В. П. Беспалька [2] персоналізована освіта – це навчання, що найповніше адаптовано до можливостей і потреб того, хто навчається; його реалізація потребує використання спеціальної постановки педагогічного завдання та особливої педагогічної технології навчання. Зазначається також [4], що приведення в узгодженість з європейською системою вищої освіти пов'язане зі збільшенням частки самостійної роботи студента при більш широкому особистому спілкуванні з викладачем, тобто персоналізацією освіти. За іншим визначенням [37] персоналізоване навчання – пристосування методики, навчальних планів, навчально-методичного забезпечення до потреб і прагнень окремих студентів.

Деякі дослідники [16; 17; 27; 29] відзначають доцільність використання в освітньому процесі персоніфікованого підходу. Зокрема зазначається, що в індивідуалізованому та диференційованому навчанні основним є максимальне врахування педагогом індивідуальних особливостей студента, а при персоніфікації – поступовий перехід особистості в позицію самонавчання на основі необхідності до саморегуляції та самопізнання на думку деяких дослідників [14, с. 17].

За інформацією В. В. Нестеренко [22], поняття «персоніфікувати» трактується двозначно, у контексті нашого дослідження підходить одне, а саме відношення до себе, сприйняття себе, ототожнення з собою, представлення певної ідеї або морального явища у вигляді образу конкретної людини; синонім поняття «персоніфікувати» – уособлювати.

Відзначається також [16], що перші дослідники, котрі використали означене поняття (американський соціолог, психіатр і психолог Г. Саліван), як основні елементи структури особистості, пропонували систему персоніфікацій. Розуміли останнє як сформовані образи щодо себе та оточення, які стереотипно визначають ставлення до себе та інших, підкреслюючи, що для особистості значимим є те, як вона вписується в реалії соціуму і сприймається іншими людьми, які її оточують. У зв'язку з цим знаходимо ще одне тлумачення: персоніфікована освіта – це, як мінімум, індивідуальний, особистісно-орієнтований процес, спрямований на максимальний соціально-професійний розвиток особистості і заснований на властивому їй прагненні до самоактуалізації, самовдосконалення [27].

Висновки

1. Аналіз наукової літератури виявив недостатню змістову узгодженість термінопонять «персоналізація» та «персоніфікація» в аспекті їх використання як підходу до організації освітнього процесу у закладі вищої освіти, а також зазначених понять та «диференціації й індивідуалізації» щодо їхньої сутнісної подібності або відмінності.

2. Дотепер відсутні дослідження з обґрунтування персоніфікованого підходу до організації, формування і реалізації змісту фізичного виховання студентів закладу вищої освіти гуманітарного профілю для підвищення його дієвості у вирішенні визначених суспільством завдань та таких, що встановлені кожним студентом персонально для себе.

3. Персоніфікацію в освітньому процесі з фізичного виховання студентів закладу вищої освіти гуманітарного профілю потрібно розглядати як сформовані образи щодо себе, які стереотипно визначають ставлення до себе, підкреслюючи, що для значущим є відповідність реаліям соціуму і сприйняття іншими людьми, які її оточують.

Подальші дослідження необхідно спрямувати на визначення ознак (характеристик), що можуть використовуватись як основа для реалізації персоніфікованого підходу при формуванні змісту фізичної активності, який для кожному студенту повинен забезпечувати якнайвищий результат у вирішенні визначених завдань.,

Конфлікт інтересів. Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів.

Література та джерела / References

- Акиншикова Р. И. Соматическая и психофизическая организация человека. Л. : ЛГУ, 1977. 160 с.
Akinshchikova, R. I. (1977), *Somaticheskaya i psikhofizicheskaya organizatsiya cheloveka* [Somatic and psychophysical organization of a person]. LSU, Leningrad, 160 p. [in Russia].
- Беспалько В. П. Персонализированное образование [теория]. Школьные технологии: научно-практический журнал школьного технолога (завуча). 2007. № 4. С. 40–55.
Bespalko, V. P. (2007), "Personalizirovannoye obrazovaniye [teoriya]" [Personalized education [theory]]. *Shkol'nyye tekhnologii: nauchno-prakticheskiy zhurnal shkol'nogo tekhnologa (zavuch)*. No. 4. pp. 40–55. [in Russia].
- Бех І. Д. Виховання особистості. Київ: Либідь, 2008. 848 с.
Behh, I. D. (2008), *Vykhovannya osobystosti* [Education of personality]. Lybid, Kyiv. 848 p. [in Ukraine].
- Братанич О. Г. Персоналізація освітнього процесу у вищій школі як психолого-педагогічна проблема. 2009. – Режим доступу: https://library.udpu.edu.ua/library_files/zbirnik_nayk_praz/2009/1/2009_5.pdf
Bratanich, O. G. (2009), "Personalizatsiya osvith'oho protsesu u vyshchii shkoli yak psikhologo-pedahohichna problema" [Personalization of the educational process in high school as a psychological and pedagogical problem]. – https://library.udpu.edu.ua/library_files/zbirnik_nayk_praz/2009/1/2009_5.pdf [in Ukraine].
- Волков Л. В. Биологические и педагогические основы современных технологий спортивной подготовки детей и молодежи: метод. реком. Варшава : Академия физической культуры, 2001. 44 с.
Volkov L. V. (2001), *Biologicheskkiye i pedagogicheskkiye osnovy sovremennykh tekhnologiy sportivnoy podgotovki detey i molodozhi* [Biological and pedagogical foundations of modern technologies for sports training of children and youth]. Academy of Physical Culture, Warsaw. 44 p. [in Russia].
- Глазирін І. Д. Основи диференційованого фізичного виховання. Черкаси : Відлуння, 2003. 352 с.
Glazirin I. D. (2003), *Osnovy dyferentsiyovanoho fizychnoho vykhovannya* [Fundamentals of Differentiated Physical Education]. Echoes, Cherkasy. 352 p. [in Ukraine].
- Гоншовський В. М. Технологія індивідуалізації фізичної підготовки майбутніх рятувальників у вищому військовому навчальному закладі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. виховання та спорту : 24.00.02 ДВНЗ «Прикарпатський нацю у-тет імені Василя Стефаника». Івано-Франківськ, 2011. 20 с.
Gonshovsky, V. M. (2011), "Tekhnolohiya indyvidualizatsiyi fizychnoyi pidhotovky maybutnikh ryatuvальnykiv u vyshchomu viys'kovomu navchal'nomu zakladi" [Technology of individualization of physical training of future rescuers in a higher military educational institution]: author. diss. for the sciences. degree of Cand. Sciences in Phys. education and sports: 24.00.02 Vasyl Stefanyk Precarpathian National University. Ivano-Frankivsk. 20 p. [in Ukraine].
- Галаманжук Л. Л., Єдинак Г. А. Основи наукових досліджень : навч.-метод. посібник. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня «Рута», 2019. 154 с.
Galamanjuk, L., Iedynak, G. (2019), *Osnovy naukovykh doslidzhen'* [Fundamentals of scientific research]. Ruta Printing House LLC, Kamianets-Podilskiy. 154 p. [in Ukraine].
- Грачев В. В. Теоретические основы персонализации образовательного процесса в высшей школе : автореф. дис.. д-ра пед. наук: 13.00.01 МГПУ. М., 2007. 36 с.
Grachev, V. V. (2007), "Teoreticheskkiye osnovy personalizatsii obrazovatel'nogo protsesa v vysshey shkole" [Theoretical bases of personalization of educational process in higher school]: author. diss. for the sciences. degree of Dr. Ped. Sciences: 13.00.01 MGPU. Moskow. 36 p. [in Russia].
- Дейніченко Т. І. Індивідуалізація та диференціація навчання. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://nauka.zinet.info/3/deinitshenko.php>
Daynichenko, T. I. "Indyvidualizatsiya ta dyferentsiatsiya navchannya" [Individualization and differentiation of learning] – <http://nauka.zinet.info/3/deinitshenko.php> [in Ukraine].
- Єдинак Г. А. Генетичні маркери і сучасні тенденції фізичного виховання. Слобожанський науково-спортивний вісник. 2001. № 4. С. 91–94.
Iedynak, G. A. (2001), "Henetychni markery i suchasni tendentsiyi fizychnoho vykhovannya" [Genetic markers and current trends in physical education]. *Slobozhans'kyu naukovo-sportyvnyy visnyk*. No 4, pp. 91–94. [in Ukraine].
- Єдинак Г. А., Зубаль М. В., Мисів В. М. Соматотипи і розвиток фізичних якостей дітей : монографія. Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2011. 280 с.
Iedynak, G. A., Zubal, M. V., Misyv, V. M. (2011), *Somatotypy i rozvytok fizychnykh yakostey ditey* [Somatotypes and development of physical qualities of children]. Oyum, Kamiyanets-Podilskiy. 280 p. [in Ukraine].
- Ермаков В. А. Теория и технология дифференцированного физического воспитания детей и учащейся молодежи : автореф. дис... д-ра пед. наук : 13.00.04 ТГПУ. Тюмень, 1996. 41 с.
Yermakov, V. A. (1996), "Teoriya i tekhnologiya differentsirovannogo fizicheskogo vospitaniya detey i uchashchey molodezhi" [Theory and technology of differentiated physical education of children and students of youth]: diss. for the sciences. degree of Dr. Ped. Sciences: 13.00.04 TSPU. Tyumen. 41 p. [in Russia].
- Есаулова М. Б. Персонификация высшего профессионально-педагогического образования на пути к самоуправляемому обучению : монография. СПб. : СПГУТД, 2010. 160 с.
Esaulova M. B. (2010), *Personifikatsiya vysshego professional'no-pedagogicheskogo obrazovaniya na puti k samoupravlyayemomu obucheniyu* [Personification of higher vocational and pedagogical education on the way to self-directed learning]. SPGUTD, SPb. 160 p. [in Russia].
- Зайцева В. В. Методология индивидуального подхода в оздоровительной физической культуре на основе современных информационных технологий : автореф. дис... д-ра биол. наук : 13.00.04; 03.00.13 ВНИИФК. М., 1995. 41 с.
Zaitseva V. V. (1995), "Metodologiya individual'nogo podkhoda v ozdorovitel'noy fizicheskoy kul'ture na osnove sovremennykh informatsionnykh tekhnologiy" [Methodology of an individual approach in improving physical culture based on modern information technologies]: dis. Dr. ped. Sciences; Dr. biol. Sciences: 13.00.04; 03.00.13 VNIIFK. Moskow. 41 p. [in Russia].
- Киселёв В. М. Организация персонифицированного профессионального образования средствами информационных технологий : дис... канд. пед. наук : 13.00.01 ЯГПУ. Якутск, 2004. 144 с.
Kiselev V. M. (2004), "Organizatsiya personifitsirovannogo professional'nogo obrazovaniya sredstvami informatsionnykh tekhnologiy" [Organization of personified vocational education by means of information technologies]: dis.. cand. ped Sciences: 13.00.01 YAGPU. Yakutsk. 144 p. [in Russia].
- Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору. Київ: Т-во «Знання» України, 2008. 421 с.
Kremen V. G. (2008), *Filosofiya lyudynotsentryzmu v stratehiyakh osvith'oho prostoru*. [Philosophy of human-centrism in strategies of educational space]. Knowledge Complex of Ukraine. Kyiv. 421 p. [in Ukraine].
- Лукашенко А. В. Диференційований підхід до корекції психофізичного стану студентів у процесі фізичного виховання: автореф. дис... канд. наук з фіз. виховання та спорту : 24.00.02 ЛДУФК. Львів, 2013. 20 с.
Lukashenko A.V (2013), "Dyferentsiyovanyy pidkhid do korektsiyi psikhofizychnoho stanu studentiv u protsesi fizychnoho vykhovannya" [Differentiated approach to correction of psychophysical condition of students in the process of physical education]: diss. Sciences in Phys. education and sports: 24.00.02 LSUFK. Lviv, 20 p. [in Ukraine].

19. Малімон О. О. Диференційований підхід у процесі фізичного виховання студентів: монографія. Луцьк : Волинський нац. ун-т імені Лесі Українки, 2009. 160 с.
Malimon O. O. (2009), *Dyferentsiyovanyy pidkhid u protsesi fizychnoho vykhovannya studentiv* [Differentiated approach in the process of physical education of students]: Volyn Nat. Lesya Ukrainka University. Lutsk: 160 p. [in Ukraine].
20. Мірошніченко В. М. Застосування фізичних тренувань різного спрямування для вдосконалення фізичного здоров'я дівчат з урахуванням соматотипу : автореф. дис... канд. наук з фіз. виховання та спорту : 24.00.02 ЛДУФК. Львів, 2008. 16 с.
Miroshnichenko V. M. (2008), *"Zastosuvannya fizychnykh trenuvan' riznoho spryamuvannya dlya vdoskonalennya fizychnoho zdorov'ya divchat z urakhuvannyam somatotypu"* [The use of physical training of different directions for improving the physical health of girls, taking into account the somatotype]: diss. Sciences in Phys. education and sports: 24.00.02 LSUFK. Lviv. 16 p. [in Ukraine].
21. Наказ МОН України «Про затвердження Положення про організацію фізичного виховання і масового спорту у вищих навчальних закладах», від 11.01.2006 року, N 4. [Електронний ресурс]. – режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0249-06>
"Nakaz MON Ukrayiny «Pro zatverdzhennya Polozhennya pro orhanizatsiyu fizychnoho vykhovannya i masovoho sportu u vyshchikh navchal'nykh zakladakh" [Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine: On Approval of the Regulations on the Organization of Physical Education and Mass Sports in Higher Educational Institutions]. (2006), No. 11, January 11. – <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0249-06> [in Ukraine].
22. Нестеренко В. В. До проблеми персоналізації освітнього процесу у вищій школі. – Режим доступу: <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN19/12nvvubs.pdf>
Nesterenko V. V. "Do problemy personalizatsiyi osvith'oho protsesu u vyshchih shkoli" [On the Problem of Personalization of the Educational Process in Higher Education school]. – <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN19/12nvvubs.pdf>
23. Никитюк Б. А. Интеграция знаний в науках о человеке (интегративная анатомическая антропология) : монография. М. : СпортАкадемПресс, 2000. 440 с.
Nikityuk, B. A. (2000), *Integratsiya znaniy v naukakh o cheloveke (integrativnaya anatomicheskaya antropologiya)* [Integration of knowledge in human sciences (integrative anatomical anthropology)]. SportAkademPress, Moscow. 440 p. [in Russia].
24. Оржеховська В. М., Пилипенко О. І. Превентивна педагогіка: навч. посібник. Черкаси: Відлуння, 2007. 284 с.
Orzhekhovskaya V. M., Pylypenko O. I. (2007), *Preventyvna pedahohika* [Preventive pedagogy]. Echoes, Cherkasy. 284 p. [in Ukraine].
25. Персоніфікована медицина, або індивідуальний підхід до лікування хворого: Інтерв'ю з В. І. Медведем, член-кор. НАМН України, д-р мед. наук, професором. Актуальна проблема. (2018), Випуск № 16, серпень. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ozdorovie.com.ua/personifikovana-meditsina-abo-individualniy-pidhid-do-likuvannya-hvorogo-interv-yu/#acceptLicense>
"Personifikovana medytsyna, abo indyvidual'nyy pidkhid do likuvannya khvoroho: interv'yu z V. I. Medvedem, chlen-kor. NAMN Ukrayiny, d-r med. nauk, profesorom" [Personalized medicine or individual approach to the treatment of the patient: Interview with V. I. Medved, Corresponding Member NAMS of Ukraine, Dr. med. of Sciences, Professor]. Actual problem. (2018), Issue No 16, August. – <https://ozdorovie.com.ua/personified-meditsina-abo-individualniy-pidhid-do-likuvannya-hvorogo-interv-yu/#acceptLicense> [in Ukraine].
26. Петровский А. В., Петровский В. А. Индивид и его потребность быть личностью. Вопросы философии. 1982. № 3. С. 12.
Petrovsky A. V., Petrovsky V. A. (1982), "Individ i yego potrebnost' byt' lichnost'yu. Voprosy filosofii" [The individual and his need to be a person.]. *Questions of philosophy*. No. 3. pp. 12. [in Ukraine].
27. Попова О. В. Адаптивные образовательные технологии в модификации социально-профессионального статуса личности. Межвузовский сб. науч. тр. «Информационные технологии в обеспечении качества персонифицированных услуг в социально ориентированных отраслях экономики. Новосибирск: Редакционно-издательский центр НГУ, 2005. Часть 1. С. 8–30.
Popova O. V. (2005), "Adaptivnyye obrazovatel'nyye tekhnologii v modifikatsii sotsial'no-professional'nogo statusa lichnosti" [Adaptive educational technologies in the modification of the social and professional status of an individual]. *Information technology in ensuring the quality of personalized services in socially oriented sectors of the economy*. NSU Editorial and Publishing Center, Novosibirsk. Vol. 1. pp. 8–30. [in Russia].
28. Роль среды и наследственности в формировании индивидуальности человека : монография / [под ред. И. В. Равич-Щербо]. М. : Педагогика, 1988. 336 с.
Ravich-Shcherbo I. V. (1988), *Rol' sredy i nasledstvennosti v formirovanii individual'nosti cheloveka* [The role of the environment and heredity in the formation of human personality: monograph]: Pedagogy, Moscow. 336 p. [in Russia].
29. Тунгусов Ю. Ф. Персонификация образовательного процесса как средство регионализации подготовки кадров в педагогическом колледже : дис... канд.пед.наук : 13.00.01 ТГПУ. Тобольск, 1998. 189 с.
Tungusov Y. F. (1998), *"Personifikatsiya obrazovatel'nogo protsesa kak sredstvo regionalizatsii podgotovki kadrov v pedagogicheskom kolledzhe"* [Personification of the educational process as a means of regionalizing training in a pedagogical college]: diss. candidate of pedagogical science: 13.00.01 TSPU. Tobolsk. 189 p. [in Russia].
30. Фильченков Д. А. Методика реализации индивидуального подхода в физическом воспитании старшеклассников : автореф. дис... канд пед. наук : 13.00.04 ВНИИФК. М. : 1994. 21 с.
Filchenkov D. A. (1994), *"Metodika realizatsii individual'nogo podkhoda v fizicheskom vospitanii starsheklassnikov"* [Methods of implementing an individual approach in the physical education of high school students]: dis cand ped. Sciences: 13.00.04 VNIIFK. Moscow. 21 p. [in Russia].
31. Шиян Б. М., Єдинак Г. А., Петришин Ю. В. Наукові дослідження у фізичному вихованні та спорті: навч. посібник. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня «Рута», 2012. 280 с.
Shiyan, B. M., Iedynak, G. A., Petryshyn, Yu. V. (2012), *Naukovi doslidzhennya u fizychnomu vykhovanni ta sporti* [Scientific research in physical education and sports], PE Oyum Publishing House, Kamianets-Podilsky. 280 p. [in Ukraine].
32. Bouchard, C. Malina, R. M., Peruse, L. (1997). *Genetics of fitness and physical performance*. Champaign, IL: Human Kinetics.
33. Coulter, T. J., Mallett, C. J., Singer, J. A. & Gucciardi, D. F. (2016). Personality in sport and exercise psychology: integrating a whole person perspective. *International Journal of Sport and Exercise Psychology*, 14(1), 23–41. doi.org/10.1080/1612197X.2015.1016085
34. *Genetic and molecular aspects of sport performance* (2011). Edited by Bouchard, C. and Hoffman, E. Oxford: Blackwell Publishing Ltd.
35. Iedynak, G., Galamandjuk, L., Kyselytsia, O., Nakonechnyi, I., Hakman, A., Chopik, O. (2017). Special aspects of changes in physical readiness indicators of young men with different somatotypes between 15 and 17 years of age. *Journal of Physical Education and Sport*, 17(4). 2690-2696. doi:10.7752/jpes.2017.04311
36. Murray, T. D., Eldridge, J., Kohl, H. W. (2017). *Foundations of Kinesiology: A Modern Integrated Approach*. Champaign, IL: Human Kinetics.
37. Wikipedia, the free encyclopedia. Wikimedia Foundation, Inc., a U.S. registered tax-deductible nonprofit charity. – en.wikipedia.org/wiki/Personalized_learning